

MALİKÂNE UYGULAMASININ İLK YILLARINDA YAPILAN MÜZÂYEDELERE DAİR BAZI BİLGİLER: MİDİLLİ SANCAĞI

SOME INFORMATION IN RELATION TO THE AUCTIONS
HELD IN THE EARLY YEARS OF THE SYSTEM OF
LIFETIME TAX FARMS: THE CASE OF MİDİLLİ SANJAK

Mehtap ÇELİK*

Makale Bilgisi

Başvuru: 15.08.2020

Kabul: 28.09.2020

Article Info

Received: August 15, 2020

Accepted: September 28, 2020

Özet

Osmanlı devletinde XVI. yüzyılın sonlarından itibaren klasik dönem koşullarının yaratmış olduğu örgütsel uzlaşma düzeninin bozulmaya başlaması ve özellikle de XVII. yüzyılda uzun süren savaşlar sonucunda devletin malî açıklar vermesi, iltizâm sistemini yeniden örgütlenmeye yöneltmiştir. Bu bağlamda iltizâm sisteminin uygulama alanının daha geniş bir sahaya yayılmasının, klasik taşra yönetimin idarî ve malî niteliklerinin değişim ve dönüşüm süreci üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bu süreçte Midilli sancağında da sancak beylerine tahsis edilen hâslar ile havâss-ı hümâyûn'a ait yerlerin içinde kalan gelir kaynakları, malikâne uygulamasının içine alınarak, iltizâm sistemi içerisinde yeni bir uygulama olan malikâne yöntemi ile taliplerine verilmek üzere müzâyedeye çıkarılmıştır. Midilli sancağı ve tevâbi' kazâlarında malikâne uygulamasına konu olan mukâta'a ve maktû' alanlarındaki vergi türleri ve bunları deruhde edenlerin kurdukları ortaklıklar, mu'accele ve mâl bedelleri mukâta'a defterlerinden çıkarılan veriler kapsamında değerlendirildiğinde, yıllık geliri yüksek olan vergi gruplarının genellikle üretim ve ticarete dayalı vergiler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca mukâta'a ve maktû'lardan elde edilen gelirlerden bir bölümünün de adada bulunan yeniçerilerin maaşları için ocaklık olarak ayrıldıkları görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Midilli sancağı, mukâta'a/maktû', iltizâm, malikâne

*Dr. Öğretim Üyesi, Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, mehtaab@gmail.com

Abstract

The deterioration of the regime of organizational reconciliation created by the conditions of the Classical Age since the end of the 16th century, and particularly, the financial deficits of the State created as a result of the long-lasting wars during the 17th century led to the reorganization of the farming (“iltizâm”) system in the Ottoman state. In this context, it is observed that the expansion of the implementation of the farming system to a wider geographical area was instrumental in the process of change and transformation of the organizational and financial characteristics of the classical administration of the countryside. In this process, the income resources remaining in the local crown reserve (havass-ı hümayun) lands and the hases allocated to sanjak beys in the sanjak of Midilli (Mytilene) were included in the manor practice which was a new method of collecting taxes within the farming system, and thereby, were put on the auction to be given to the suitors. When tax groups in mukâta’a and maktû’ areas subject to the a system of lifetime tax farms, and the partnerships established by those fiscal protectors undertaking these areas in the sanjak of Midilli and the districts in this sanjak (tevâbi’ kazâlar) are evaluated together with the yearly payments (mâl) and cash value (mu’accele) within the framework of the data taken from Defter-i Mukâta’ât; it is observed that tax groups with high annual income are generally those taxes based on production and trade. In addition to this, it is observed that some of the revenues obtained from mukâta’a and maktûs were allocated as ocaklık for the payment of salaries of the janissaries living on the island.

Keywords: *Midilli Sanjak, mukâta’a/maktû’, iltizâm, manor*

Giriş

XVII. yüzyılın sonlarından itibaren iltizâm sistemi içerisinde yeni bir uygulama şekli olan “malikâne” yönteminin taşrada uygulanış biçimi, çalışmamızın mekânsal alanı olan Midilli sancağı ve tevabi’ kazâları üzerinden incelenecektir. Zirâ incelenen mukâta’a defterlerinde malikâne uygulamasının ilk yıllarında, Midilli sancağında bilhâssa havâss-ı hümayûn’a ait gelir gruplarının malikâne olarak verilmek üzere müzâyedeye çıkarıldıkları görülmektedir. Çalışmamızda malikâne uygulamasının başlangıcı olan 1695 tarihinden XVIII. yüzyılın ilk yıllarına kadar sancakta yapılan müzâyedelerde hangi tür vergi alanlarının malikâneye konu olduğu, aynı zamanda malikâneci profili ve bunların üzerlerine aldıkları mukâta’a ve maktû’lar için ödemekle yükümlü oldukları mâl ve mu’accele bedelleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Araştırmamızın mekânsal kapsamını oluşturan Midilli adası; coğrafi ve stratejik konumu nedeniyle tarihin eski dönemlerinden itibaren birçok devletin istilasına uğramış ve pek çok uygarlığa sahne olmuştur. Ege denizinin kuzeydoğusunda yer alan ve antik çağda Lebos adıyla anılan Midilli, Ege denizinin en büyük adalarından birisidir. Ortaçağdan itibaren ise *Mytilene* adını alan adanın *Kalloni/Kalonya* ve *Gera/Yera* adıyla iki büyük körfeze açılan verimli ovaları bulunmaktadır. İlkçağlardan itibaren mahallî küçük devletler tarafından idare edilen ada, zaman zaman Fenike, İran ve Atina'nın hakimiyetine girmekle beraber mahallî muhtariyetini koruyabilmiştir. İskender'in istilasından sonra Roma imparatorluğunun sınırları içine dahil olan ve daha sonra da Doğu Roma'nın payına düşen adanın, Türklerle ilk bağlantısı, 1091 tarihinde Çaka beyin adayı ele geçirmesiyle başlamıştır. Ancak bu hakimiyet, İmparator Alexios Komnenos'un Çaka beyi, İznik sultanı I. Kılıçarslan ve damadı aracılığı ile öldürtmesi ve Midilli'yi tekrar Bizans hakimiyetine almasıyla kısa sürmüştür. İstanbul'un fethiyle birlikte, 3000 duka altın karşılığında vergiye bağlanan Midilli'nin nihayetinde İtalyan korsanların adayı bir üs olarak kullanmalarına karşı, 1462 tarihinde fethedildiği ve yaklaşık 1534 yılına kadar hangi beylerbeyiliğe bağlı olduğu tam olarak açıklık kazanamasa da Yavuz Sultan Selim dönemine ait kaynaklarda Rumeli eyâletine bağlı bir sancak konumunda olduğu kabul edilmektedir.¹

Osmanlı Devleti'nin Limni, Midilli, Eğriboz ve ardından da Rodos ve İstanköy'ü almasıyla Ege denizindeki hakimiyet sahasının genişlediği ancak bu durumun bazı idarî sorunları beraberinde getirmesiyle, takriben 1534 yılında hem Kuzey Afrika hem de Ege adalarının idaresini içine alan *Cezâyir-i Bahr-ı Sefid* ya da diğer bir adıyla *Kaptan Paşa Eyâleti*'nin kurulduğu bilinmektedir. XVI. yüzyılda Akdeniz ve Ege adalarına yönelik fetihlerle birlikte, beylerbeyiliğin sancak sayısı paşa sancağı Gelibolu olmak üzere, Ağriboz, Karlı-

¹ Besim Darkot, "Midilli", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979, s. 282-284; Machiel Kiel, "Midilli" *Türk Diyanet Vakfı Yayınları (TDV)*, C.30, Ankara 2005, s. 11-12; Feridun Emecen, "Klasik Dönem Osmanlı Eyâlet Yönetiminde Ege Adaları", *Türk Hâkimiyetinde Ege Adaları'nın Yönetimi*, SAEMK Yayınları, Ankara 2002, s. 23; Emecen, "XV. ve XIX. Yüzyıllarda Ege Adaları'da Osmanlı İdarî Teşkilatı", *Ege Adaları'nın İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı*, SAEMK Yayınları, Ankara 2003, s. 9.

ili, İnebahtı, Rodos, Midilli, Cezâir-i mağrib ve Sakız olmak üzere 8'e yükselmiş ve Midilli sancağı da Cezâyir-i bahr-ı sefid eyâletine bağlanmıştır.²

XVIII. yüzyıl başlarında ise Cezâyir-i bahr-ı sefid eyâletinin sancak sayısında bazı değişikliklere gidilerek Midilli, Rodos, Dimyat ve İskenderiye sancakları saliyâneli statüde sayılmış ve Midilli sancağı dışındakiler Mora Yarımadası'nda kurulan Anabolu eyâletine dahil edilmişlerdir. XVIII. yüzyıl ortalarına gelindiğinde ise, Midilli sancağı Anabolu eyâletine bağlı saliyâneli bir sancak statüsündedir.³

Midilli sancağı idarî açıdan; aynı zamanda sancak merkezi olan Midilli kazâsı, adanın kuzeydoğusundan kuzeybatısına kadar uzanan Molova kazâsı ve Molova ve Kalonya körfezi etrafında bulunan yerleşim merkezlerini içine alan Kalonya kazâsı olmak üzere üç büyük kazâ merkezine ayrılmış olup, bu kazâlardan Kalonya, coğrafi açıdan en geniş sahaya yayılmış olanıydı. İdarî teşkilatlanmada Yera, Kelemye ve Köreke nâhiyelerinin Midilli, Herse nâhiyesinin Molova, Fesleke nâhiyesinin de Kalonya kazâsına bağlı oldukları ve bazen kazâ bazen de nâhiye olarak idarî sistem içerisinde yer aldıkları görülmektedir. Her klasik Osmanlı sancağında olduğu gibi Midilli'de de tahrirler yapılmış, topraklar hâs, zeâmet ve timâr şeklinde tahsis edilmiştir. XVI. yüzyıl ortalarında Midilli sancağı, timâr sistemi içerisinde nâhiye olarak yedi idarî birime ayrılmıştır. 1671 tahririne göre Midilli nâhiyesinde 9, Yera nâhiyesinde 16, Kelemye nâhiyesinde 14, Köreke nâhiyesinde 17, Molova nâhiyesinde 36, Herse nâhiyesinde 25, Kalonya nâhiyesinde 29, Fesleke nâhiyesinde 23 olmak

² Mahmut Şakiroğlu, "Cezâyir-i Bahr-ı Sefid", *Türkiye Diyânet Vakfı Ansiklopedisi (TDV)*, s. 500-501; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara 2000, s. 98; Ayrıntı için bkz. Ayhan Afşin Ünal; "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Cezâyir-i Bahr-ı Sefid (Akdeniz, Ege Adaları) ya da Kapdan Paşa Eyaleti", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2002, 1.12, s. 252-255; Bu dönemde Cezâyir-i bahr-ı sefid beylerbeyi hâssının 885000 akçe, Midilli sancak beyi hâssının da 240.000 akçe olduğu görülmektedir. Bkz. İhan Şahin-Feridun Emecen, "Osmanlı Taşra Teşkilatının Kaynaklarından 957-958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri I", *Belgeler*, C.XIX, S.23, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 58-59; Cezâir-i Bahr- sefid eyaletinin sancaklarından biri olan Midilli sancağı, 23 Receb 953 senesinde Şehzâde Sultan Selim'in lalası Cafer beyin oğlu Mustafa bey atanmıştır. Hâssı 240.000 akçedir. Bkz. Ayni Ali, *Kavânîn-i Al-i 'Osmân der-Mezâmin-i Defter-i Dîvân*, İstanbul 1280, s. 7, s. 20.

³ Ayrıntı için bkz. Emecen, "Klasik Dönem Osmanlı Eyâlet.....", s. 28.

üzere sancakta toplamda 169 adet köy ve mezra' a bulunmaktaydı ve bunlardan yaklaşık 95 adeti padişâh, 6 adeti ise mîr-livâ hâssıydı.⁴

XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı klasik kurumlarının işlevini yitirmeye başlamasıyla birlikte timâr ve kul sisteminde meydana gelen bozulmalar, klasik düzeninin dışında birtakım yeni uygulamaları beraberinde getirmiştir. Bu dönemde görülen en önemli değişikliklerden birisi de timâr alanlarının havâss-ı hümâyûna aktarılması işleminin geniş sahalara yayılması sürecinin hız kazanmasıdır.⁵ Bilindiği üzere kapıkulu sayısındaki artış, merkezde vezir ve paşa ünvanını taşıyan yüksek rütbeli örf mensuplarının artmasına neden olmuştur. Bunlara hâss bulmak ve bir mansaba atamak zorlaştığı gibi, sancak beylerinin de savaşlar ya da merkezdeki görevleri nedeniyle vazifelerinin başında bulunmalarının güçleştiği bu dönemde, birçok sancak ve eyâlet, İstanbul'da bulunan yüksek rütbeli görevlilere veya sınırlardaki kalelerin komutanlarına tevcih edilmeye başlandı. XVIII. yüzyıla gelindiğinde, hemen hemen her eyâletin valisinin vezir rütbesinde olduğu ve bunların görevlerinin başında fiilen bulunmak yerine, yerlerine *müsellim* ya da *mütesellim* adı verilen ve bizâtihi kendi yetkilerini temsil eden vekiller göndermeye başladıkları görülür.⁶ Bu vekillerin genellikle yerelden atanmasının altında ise bölgeyi daha iyi tanımaları ve dolayısıyla vergileri daha düzenli bir şekilde tahsil edebilecekleri düşüncesinin etkili olduğu aşikârdır. Bu bağlamda belgelerde Midilli nâzırı ya da Midilli mütesellimi⁷ olarak geçen yönetici tipi aslında Midilli sancağını tasarruf eden vezir rütbeli bir paşanın vekili olmaktan başka bir şey değildir.

Mâlikâne uygulamasının ilk yıllarında Midilli sancağında yapılan malikâne satışları, Kamil Kepeci tasnifindeki KK. d. 5042 numaralı mukâta'a defteri, Bâb-ı defterî tasnifinde yer alan D.HMK. d. 22044 numaralı Haremeyn mukâta'ası defteri ile Maliyeden Müdevver defterler tasnifinde özellikle malikâne

⁴ Levent Payzın, *XVIII. Yüzyılda Midilli Adası*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2008, s. 20-21; Emecen, *Klasik Dönem Osmanlı Eyâlet.....*”, s. 23; Metin Ünver, “Midilli Adası'nın Nüfusu (1830-1842)” *Güneydoğu-Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S.33, 2018, s. 45.

⁵ Hülya Taş, *XVII. Yüzyılda Ankara*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 62; Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 42-45.

⁶ Yücel Özkaya *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayânlık*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 62-63.

⁷ Ayrıntı için bkz. Payzın, *a.g.t.*, s. 36-40.

uygulamasının ilk yıllarına ait ahkâm ve berevât kayıtlarını kapsayan MAD 3423 numaralı defter üzerinden incelenecektir. Adı geçen defterler birbirini tamamlar nitelikte olup, bilhâssa D.HMK. d. 22044 numaralı defter, malikânegilerin hem merkezle hem de taşra yöneticileri ile olan ilişkilerini göstermesi ve aynı zamanda kasr-ı yed dolayısıyla yapılan satışların izlenebilmesi açısından önemlidir. Çalışmanın diğer kaynaklarını ise mevcut literatürde yer alan araştırma ve inceleme eserler oluşturmaktadır.

Malikâne Uygulaması Üzerine Birkaç Söz

Osmanlı taşra sisteminin özünü oluşturan timâr sisteminin ancak XVI. yüzyılın sonuna kadar sağlıklı bir şekilde işleyebildiği bilinmektedir. Aynı yüzyılın sonlarına gelindiğinde Osmanlı devletinin dışındaki gelişmeler, XVIII. yüzyıla kadar aşama aşama bir takım değişikliklere neden olmuş, bilhâssa parasal dalgalanmalar, ticaret ve yol dengelerindeki değişimler ve nüfus artışı, Osmanlı klasik unsurlarını yeniden yapılandırmaya zorladığı gibi merkezî hazinenin gelirlerinin de artırılması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.⁸ Bunun için öncelikle timâr sistemi içinde kalan gelir gruplarını merkezî hazineye aktarma kapsamında dirlikler mîrî mukâta'a uygulamasına dahil edilmiştir. Nitekim iltizâma, mîrî mukâta'alar yani havâss-ı hümâyûna dahil olan gelir grupları verilmekteydi.⁹

Nihâyetinde bütün bu değişimlerin bir uzantısı olarak XVII. yüzyıl sonlarından itibaren uygulanmaya başlanan malikâne sistemi, Osmanlı bütçe açıklarına bir çözüm olarak geliştirilen iltizâm sisteminin aşamalarından birisiydi. Devlet bu uygulamaya geçerken hem vergi kaynaklarının korunmasını hem de vergi gelirlerinin artırılmasını öngörmüştü. Nitekim bu dönemde hazırlanan Osmanlı bütçeleri incelendiğinde, malikâne uygulamasıyla birlikte XVIII. yüzyıl başlarında Osmanlı gelirlerinde bir artış olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰ İltizâm sisteminin malikâne uygulamasına doğru evrilmesi, savaşlarla orantılı bir şekilde gelişerek timâr sisteminin tasfiyesi sürecini de hızlandırdı.¹¹ Eskiden

⁸ Ayrintı için bkz. M. A Cook, *Population Pressure in Rural Anatolia 1450-1600*, Londra 1972; Yaşar Yücel, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair kaynaklar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

⁹ Yavuz Cezâr, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. yy.dan Tanzimata Mali Tarih)*, Alan Yayıncılık, İstanbul 1986, s. 174-175.

¹⁰ Ahmet Tabakoğlu, "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Bütçeleri", *Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan'a Armağan, İFM*. 41/1-4, İstanbul 1985, s. 397-398.

¹¹ Cezâr, *a.g.e.*, s. 71.

timâr sistemi içine yerleştirilen ve birtakım hizmetler karşılığında kaynağında toplama hakkı görevlilere devredilen gelirler, artık malikâne usulü ile ömür boyu tevcih edilmeye başlandı. Diğer taraftan timâr alanlarının merkezî hazineye aktarımı sürecinde, klasik örgütlenmenin dışına çıkılmadığı, merkezî hazinenin dayandığı temel ilkeler üzerine getirilen yeni uygulamalarla sorunların çözümlenmeye çalışıldığı yani malikâne uygulamasıyla birlikte timâr tevcihlerinin de devam ettiği görülmektedir.

1695 yılında bir ferman ile yürürlüğe konulan bu uygulamada, vergi kaynağının korunması amacıyla mukâta'aların bundan böyle *ber-vech-i te'bid* yani ömür boyu tasarrufa verileceği belirtilmişti.¹² Uygulamanın ilk yıllarında senelik mâlleri doğrudan merkezî hazineye giden mukâta'alar, belirli vazifeler karşılığında yüksek rütbeli askerî sınıf mensuplarına tahsis edilen hâslar, zaten iltizâm yoluyla tevcih edilen muhassıllık, voyvodalık ve gelirleri çeşitli harcamalara ocaklık tayin edilen mukâta'a ve maktû'lar malikâneye konu olmuştu.¹³

Malikâne uygulamasında mukâta'a ya da maktû' halindeki vergi alanlarını tasarrufuna alacak olan kişi, devlete iki ayrı ödeme yapmak zorundaydı. Birincisi; bir kereye mahsus ve oldukça yüksek meblağlara ulaşan ve *mu'accele* adı verilen bir bedeldi. Devlet bu şekilde kendisine yepyeni bir gelir kaynağı elde etmişti. Mu'accele miktarı hesaplanırken maktû' ya da mukâta'anın tahmini yıllık kârının on katına kadar ulaşan meblağlar esas alınmıştı.¹⁴ Bu meblağ mültezimin, ömür boyu iltizâmına aldığı vergi kaynağından sağlayacağı nakdî avantajlara karşılık önceden yaptığı bir ödemeydi. Devlet bu şekilde, malikânegilerden yüksek miktarlarda peşin isteyebilecek ve merkezî hazinenin nakit sıkıntısını giderebilecekti. İkincisi ise; *mâl* adı altında mukâta'anın senelik gelirini ve ortalama % 10 kalemiyye vergisini bir yıl içerisinde üç taksit halinde öderdi. Burada şu hususu da belirtmekte fayda var; *mâl* adı altında alınan yıllık

¹² Mehmet Genç, "İltizam", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDV) 2000*, C.22, s. 156.

¹³ Erol Özvar, *Osmanlı Maliyesinde Malikane Uygulaması*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, s. 33.

¹⁴ Murat Çizakça, *İslam Dünyasında ve Batıda İş Ortakları Tarihi*, Çev. Ş. Laykel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 141; Genç, "İltizam", s. 157.

nakdî vergiyi düzenli ödemeyen malikânecinin mukâta'ası elinden alınabilir ya da yeniden müzâyedeye çıkarılabilirdi.¹⁵

Malikâne uygulamasının ilk yıllarından itibaren Rumelide de müzâyedelerin yapıldığı görülmektedir. Rumeli'de yapılan malikâne satışlarında havâss-ı hümâyûna ait mukâta'a ve maktû'ların senelik vergi gelirleri, Midilli, Filibe, Ahyolu ve Karlhili istisna olmak üzere doğrudan merkezî hazineye ödenmiştir. Adı geçen yerlerde satışı yapılan mukâta'a ve maktû'ların senelik vergi gelirleri ise, doğrudan nâzırlara ya da eminlere teslim edilmiştir.¹⁶

Senelik vergi bedelleri doğrudan merkezî hazineye intikâl eden mukâta'alarda devletin denetimi söz konusuydu. Muhassıl, nâzır, voyvoda ya da bir eminin iltizâmına verilmesi ve senelik gelirlerin bu kişilere ödenmesi, merkezden iltizâm edilen mukâta'aların senelik gelirlerinin tahsilatında çekilen güçlükten kaynaklanmaktaydı. Bu bağlamda devlet, hem vergi tahsilindeki zorlukları ortadan kaldırmak hem de riski mültezimin üzerine yüklemek amacıyla, mukâta'aları merkezden iltizâm etmek yerine, bir bütün halinde tek bir kişiye deruhde etmiştir. Muhassıl, voyvoda ya da emimler vergi birimlerini istedikleri gibi deruhde edebilirlerdi, yani bu yerleri mültezimlere ya da malikâneçilere verebilirler ve tasarruf ettikleri mukâta'aların senelik vergi gelirlerini ya merkeze ya da merkezin belirlediği harcama kalemlerine gönderirlerdi.¹⁷ Bu bağlamda Midilli Nezâreti Mukâta'ası'nın da başında vezir rütbeli bir vâlinin vekili konumunda olan "Nâzır" adı altında bir üst yönetici ve çoğunlukla zaten havâss-ı hümâyûn'a dahil olup mukâta'aya bağlanan gelirlerinin malikâneçileri ya da mültezimleri bulunmaktaydı.

Midilli Sancağında Malikâne Uygulaması

Çalışmanın bu bölümünde, Midilli sancağında malikâne uygulamasına hangi gelir gruplarının dahil edildiği incelenecektir. Midilli sancağında havâss-ı hümâyûna ait gelir grupları, bir bütün halinde *Midilli ve Tevâbi'i Nezâreti Mukâta'ası* adı altında Midilli nâzırlarına deruhde edildikten sonra, parça parça müzâyedeye çıkarılarak malikâne uygulamasına dahil edilmiştir. Bilindiği üzere malikâne uygulaması kısa bir süre içerisinde devletin geneline yayılarak sancak,

¹⁵ Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet...*, s. 106-122; Ergenç, "Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler", *Belleten*, LII/203, TTK 1988, s. 667-683.

¹⁶ Özvar, *a.g.e.*, s. 135.

¹⁷ Özvar, *a.g.e.*, s. 35-37.

muhassıllık, voyvodalık ve nezâretleri de içine almıştı. Malikâne uygulamasının ilk yıllarında malikâneye konu olan gelirlerini, klasik dönemde sancak beylerine tahsis edilen hâslar, havâss-ı hümâyûn'a tâbi' olan yerler ve diğer yüksek mevkideki görevlilerin dirlikleri içinde yer alan vergi kaynakları oluşturmaktaydı.¹⁸ Bu bağlamda 1695 tarihinde malikâne uygulamasına dahil edilen yerlerden birisi de Midilli sancağında havâss-ı hümâyûna tabi vergi gelirleriydi.¹⁹ Nitekim Midilli sancağında da yaklaşık 2193545 akçe mâli olan havâss-ı hümâyûn'a ait kurâ ve mukâta'ât, bir bütün hâlinde Midilli Nâzırı el-hâcc Mustafa'ya tevcih edildikten sonra toplamda 19834 gurus mu'accele karşılığında parça parça müzâyedeye çıkarılmıştır.²⁰ Ancak burada şu hususu da belirtmekte fayda var, malikâne uygulamasının havâss-ı hümâyûna ait bütün mukâta'a alanlarını kapsamadığı, iltizâm uygulamasının da devam ettiği anlaşılmaktadır. Şöyle ki; Kalonya kazâsına bağlı Fesleke nâhiyesinde 26000 akçe mâli olan memleha-i cedîd mukâta'ası, Fesleke mukâta'asından ayrılıp, Molova sakinlerinden el-hâcc Süleyman'a her sene mâl-i mîrîsini hazine-i 'amireye teslim etmek üzere 90 gurus mu'accele ile iltizâma verilmiştir.²¹ Yine Fesleke nâhiyesinde 8000 akçe mâli olan Molova gümrük iskelesi mukâta'asının da 120 gurus mu'accele ile el-hâcc Mehmed Ağa'ya iltizâma verildiği görülmektedir.²²

¹⁸ Hâslar padişaha ve diğer devlet adamlarına olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Padişaha yani merkezî hazineye ayrılan hâslara havâss-ı hümâyûn, diğer devlet görevlilerine ayrılanlara ise *havâss-ı vüzerâ* ya da *havâss-ı ümerâ* adı verilmekteydi. Havâss-ı hümâyûna dahil olan yerler timâr alanları dışında kalan gelir gruplarıydı. Bkz. İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik...*, s. 111-123.

¹⁹ Özvar, *a.g.e.*, s. 29-31.

²⁰ BOA. MAD 3423:142 "...1107 senesine mahsûb olmak üzere Midilli ve tevâbi'i mukâta'âtı nâzırı olan el-hâcc Mustafa zîde kadrihu Dîvân-ı hümâyûnuma 'arz-ı hâl edüb nezâret-i mezbûrenin kurâ ve mukata'aları 'ale'l-'umûm mu'accele ile der-'uhde olunmağla sadrîma olan hâtt-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûn şürûtuyla verülügelen mâl-ı maktû'u ve mu'tâd üzere kalemiyyeleri berât-ı 'âlîşân ile malikâne der-'uhde edenlenden taleb olundukda....." 3 Receb 1107/7 Şubat 1696; BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi) Tapu Tahrir Defterleri (BOA. TT. d.), Defter No: 594, s. 2-5; Payzın, *a.g.t.*, s. 27-30.

²¹ BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi) Maliyeden Müdevver Defterler Tasnifi (BOA. MAD.), Defter No: 3423: s. 97; BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi) Kamil Kepeci Tasnifi Defterleri (BOA. KK. d.), Defter No: 5042: s. 10, selh-i Şevvâl sene 1106/12 Haziran 1695.

²² BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi) Haremeyn Mukâta'ası Defterleri (BOA. D.HMK. d.), Defter No: 22044, s. 17, Zî'l-ka'de 1106/14 Haziran 1695.

Tablo 1: Malikâne uygulamasının ilk yıllarında Midilli sancağında havâss-ı hümâyûn'a ait malikâne olarak verilen vergi alanları²³

Tarih	Mukâta'a/Maktû'a	Yekûn Mâl (akçe)	Yekûn Mu'accele (guruş)
1695-96	Gümrük-i iskele-i Midilli ve tevâbi'hâ ma'a gümrük-i iskele-i Edremid ve Kemer ve Ayazmend ²⁴	120000	
	Mukâta'a-i resm-i zemîn-i hanhâ ve dekâkîn ve çarşı-yı Mısır ve Limân-ı 'atîk	1500	
	Mukâta'a-i serhâne-i nefsi-i Midilli ²⁵	3600	
	Mukâta'a-i hamâm-i hâssa der-kal'a-i Sığla-i Midilli	1000	
	Mukata'a-i şem'hâne-i nefsi-i Midilli	3240	
	Mukata'a-i sayyâdân-ı mâhî der-nâhiye-i Midilli ve tevâbi'hâ ²⁶	3000	

²³ BOA. KK. d., 5042: s. 1-8.

²⁴ Mukâta'a defterlerine *Gümrük-i iskele-i Midilli ve tevâbi'hâ ma'a gümrük-i iskele-i Edremid ve Kemer ve Ayazmend* olarak kaydedilen mukâta'anın yetki alanına, tahrir defterlerine sehven yapılan bir kayıttan dolayı, Edremit, Kemer ve Ayazmend gümrük iskelesinin dahil olmadığı anlaşıl原因 olarak, *Gümrük-i iskele-i Edremid ve Kemer ve Ayazmend mukâta'asının* Midilli gümrüğünün yetki alanından çıkarılıp, Karasi sancağının Ayazmend nâhiyesinde bulunan *Nefsi-i Ayazmend ve tevâbi'i mukâta'asına* dahil edildiği ve *Gümrük-i iskele-i Midilli ve tevâbi'hâ mukâta'ası* malikâne mutasarrıflarının artık adı geçen mukâta'aya müdâhale etmemeleri hususunda uyarıldıkları görülmektedir. Bkz. BOA. D.HMK.d., 22044: s. 4, 20 Zil-hicce 1109/29 Haziran 1698.

²⁵ Hayvan kellesi vs. satılan sakatatçıya serhâne adı verilmekteydi. Bkz. Tijen Sabırlı, "Vakfiyesi ve Muhasebe Kayıtları Işığında Atik Vâlîde Vakfı", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII 1352'den Bugüne Şehir*, İstanbul, 2-4 Kasım 2012, s. 45-53.

²⁶ Midilli sancağında sayd-ı mâhî yani balık avı havâss-ı hümâyûn gelirleri arasındaydı ve malikâne uygulamasının ilk yıllarında malikâneye konu olan gelirler arasında bulunmaktaydı. Bilindiği üzere Osmanlı devletinin av teşkilatının taşra yapılanmasında sayyâd adı verilen görevliler devlete ait arazilerde avlanma yetkisine sahiptiler. Ayrıntı için bkz. Mustafa Alkan-Ferdi Gökbuğa, XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Av Teşkilatı'nın Silistre Sancağındaki Yapılanması, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 2015, C.9, S.17, s. 23.

	Mukâta'a-i resm-i kabân ve bâc-ı bazar der-nefs-i Midilli	2000	
	Mukâta'a-i beytü'l-mâl-i 'amme ve hâssa ²⁷ ve mâl-i gâ'ib ve ma'kûd ve yâve ve kaçgun ve müşdegâne-i 'abd-ı âbık Midilli ve tevâbi'hâ	16500	
	Mukâta'a-i cizye-i Kıptiyân der-livâ-i Midilli ²⁸	20000	

²⁷ Beytü'l-mâl kanunnamesinde yer alan ve meşrûiyetini şer'î hukuka dayandıran hükümde mirasçı bırakmadan vefat edenlerin terekeleri beytûlmâle kalmaktadır ve en geç Fatih döneminden itibaren mukâta'alar aracılığı ile yönetilmiştir. Vefat eden askerî kesimden ise malları hâssa beytûlmâl eminleri, sivil ise âmme beytûlmâl eminleri tarafından kabzedilirdi. Eğer sivil kesimden ölenlerin terekelerinin değeri 10.000 akçe ve üzerinde ise, bunlara da hâssa beytûlmâl eminleri bakardı. Beytûlmâl mukâta'aları amme ve hâssa olmak üzere ayrı ayrı işletildiği gibi bir kişinin uhdesine de verilebiliyordu. Ayrıntı için bkz. Arif Bilgin-Fatih Bozkurt, "Bir Malî Gelir Kaynağı Olarak Varissiz Ölenlerin Terekeleri ve Beytûlmâl Mukâta'aları", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20) 2010/2, s. 3-4; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, I. Kitap Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Kanunnameleri*, Fey Vakfı, İstanbul 1990, s. 575.

²⁸ Çingenerler, Avrupa'nın çeşitli yerlerinde ve aynı zamanda İran taraflarında, Mısır'da, Kuzey Afrika'da ve Amerikada yaşayan ve yaşayış tarzlarıyla diğer toplumlardan farklılaşan ve genellikle de gezici bir kavme verilen adlardan Türkiye'de kullanılanıdır. Bu grupların Kıptî (egyptus) kelimesiyle de adlandırıldığı bilinmektedir. Balkan ülkeleri, Orta Avrupa ve İtalya'da da ciganin, cigana, cinkan, cingano gibi Türkçedeki çingen kelimesine benzer kelimeler kullanılmaktadır. Kıptî kelimesinin kullanımı ise, bu grubun Mısır'da ortaya çıktığının kabul edilmesinden ileri gelmektedir. Osmanlı devletinde çingelerin hukukî statülerine bakıldığında XVI. yüzyılın başlarından itibaren, Rumeli çingenerleri askerî amaçlar doğrultusunda oluşturulan diğer teşekküller gibi bir teşkilata bağlanmıştır. Merkezi Kırkkilise olan ve Eski Hisâr-ı Zağra, Hayrabolu, Malkara, Döğenci-Eli, İncügez, Gümülcine, Yanbolu, Pınar-Hisar, Pravadi, Dimetoka, Ferecik, İpsala, Keşan ve Çorlu taraflarını içine alan bir çingene sancağı oluşturulmuş ve önce Anadolu'da kurulan sonradan Rumeli'ye nakledilen müsellemler teşkilatının içine dahil edilmişlerdir. XVII. yüzyılın başlarında ise genellikle yaya ve müsellemler gibi çingene müsellemleri de kaldırılmış ve mukâta'aya bağlanmıştır. Rumeli çingenerinin cizye ve ispençleri Kıptiyân nezâreti adıyla iltizama verilmiştir. Rumeli çingenerleri mukâta'aya bağlandıktan sonra da hususî durumlarını muhafaza ettikleri diğer reâyânın ödediği avârız-ı divaniyye ve diğer vergilerden muaf tutuldukları görülmektedir. Yani Kıptiyân taifesi mefrûzü'l-kalem ve maktû'ü'l-kadem serbestiyet üzere yönetilmekteydi. Maktû' olarak senede müsellemler olanlardan 655'er akçe talep olunuyor, ancak cizye talep olunmuyordu. Hristiyan olanlardan ise 730 akçe cizye talep olunuyordu. XVII. yüzyılın sonlarında kıptiyân mukâta'asına serhad çingenerinin de 830.000 maktû'a ve cizye ile dahil edildikleri görülmektedir. Çingenerlerin vergisi, Avusturya savaşları nedeniyle devletin para sıkıntısı çektiği bir sırada 1695 tarihinde epeyce artırıldı ve diğer havâss-ı hümâyûn mukâta'aları

	Mukâta'a-i memleha-i 'atîk tâbi'-i Kalonya	70000	
	Maktû'a-i kurâ ve mezâri' der-nâhiye-i Midilli ve tevâbi'hâ	1927705	
		2193545	19834

Midilli sancağındaki müzâyedeler, bu iş için merkezden görevlendirilen Abdülkadir Ağa denetiminde yapılmıştır. Mukata'a ve maktû'lar, mu'accesini merkezi hazineye teslim ettikten sonra her yıl mâlini Midilli nâzırlarına vermek üzere mahallinde müzâyedeye çıkarılmıştır.²⁹ Satışı yapılan gelir gruplarının

gibi, talibine müzâyede ile verilmeye başlandı. Ayrıntı için bkz. Tayyib Gökbilgin, "Çingeneler", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 420-424.

²⁹ Özvar, *a.g.e.*, s. 80-81; "...fermân-ı 'âlîşân mazmûn-ı münîfînde Midilli cezîresinde vâki' mukâta'ât mu'accele ile yine cezîre-i mezbûrede ba'zı tâlibi olub ve fûrûhtu re'âyaya nâfi' olmağla ma'rifet-i şer'le ba'de'l-müzâyede ve'l-inkıtâ' rağbatü'n-nâs fûrûht ve mu'accesin mîrî için kabz etdirüb ve aynı ile hâsıl olan mu'accesin defter ve defterini imzâ ve hâsıl olan akçesin teslîm-i hazîne-i 'âmire eyleye deyu buyurulmağın imtisâlen li'l-emrillahi te'âlâ mûmâ-ileyh Abdü'l-kâdir Ağa hazîne-i mezbûrede vâki' mukâta'ât ve kurâ ve mezâri' tâlibine 'arz ve mecma'-i nâs olan mahallerde nidâ ve kırâ'at ve ba'de'l-inkıtâ' rağbetü'n-nâs tâlibine mûmzâ ve mahtûm defterdir ki 'ale'l-esâmî ta'yîn olunduğu üzere fûrûht eyledikden sonra 'ayân-ı vilâyet ve e'imme-i hutebâ ve ağavât-ı kılâ' ve sâ'ir zeyl ve şukkada mastûrû'l-esâmî-i müslimîn muhızırında 'akd olunan meclis-i şer'de 'ayân ve ağavât-ı mûmâ-ileyhimden istifsâr ve istintâk olunduklarında müşârün-ileyh 'Abdü'l-kâdir Ağa kerrâren ve merrâren nidâ ve müzâyede etdirdib rağbatü'n-nâs bi'l-küllîye mûnkıtâ' oldukdan sonra tâlibine fûrûht ve semenini mîrî için âhz ve kabz edüb...." BOA.KK.d. 5042, s. 9, Evâsıt-ı Muharrem 1107/Ağustos'un sonları 1695; "Dergâh-ı mu'allâm kapucu başlarından iftihârû'l-emâcid ve'l-ekârim 'Abdü'l-kâdir dâme mecdihu 'arz gönderüb mukâta'ât fûrûhtu için sâdır olan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn mücebince bâ-fermân-ı 'âlî me'mûr olduğu Midilli cezîresi mukâta'âtından Kalonya mukâta'asına tâbi' Peraçle ve tevâbi'i mukâta'ası yalnız 2053 akçe ve Fesleke nâhiyesinde ...nâm mezra'ası 9857 akçe ve mukata'a-i mezbûre gümrüğü 2000 akçe cem'ân 63910 akçe yazısıyla sûk-ı sultânîde kerrâren ve merrâren mezâd ve" MAD 3423: s. 127, 8 Cemâziyye'l-evvel 1107/15 Aralık 1695; "Midilli cezîresi mukâta'âtından kal'a-i Sığla'da vâki hamâm-ı hâssa mukâta'ası 1000 akçe yazısı ile sûk-ı sultânîde kerrâren ve merrâren müzâyede ve rağbat-ı nâs mûnkati' oldukda yalnız 65 guruş mu'accele ile beher sene mâl ve resm-i kalemiyyesin edâ eylemek üzere el-hâcc Mustafa bin Mehmed üzerinde karâr...." BOA. MAD 3423: s. 124.

çoğunlukla padişah hâssı arasında yer alıyor olması, esâsen değişim sürecindeki problemleri en aza indirebilmek için, yeni uygulamaya daha çok havâss-ı hümâyûn gelirlerinden başlandığını göstermektedir. Nitekim padişah hâsları daha önce de serbestiyet üzere tasarruf edildiğinden, şimdi de aynı şekilde malikâne üzere verilerek, yalnızca tevcih şekli değiştirilmiştir. Zirâ sancakta timâr tasarruf eden hak sahipleri³⁰ varken, malikâne uygulamasını bütün sancağa uygulamak sorun yaratabilirdi. Bu nedenle devletin malikâne uygulamasının başında temkinli davrandığı düşünülmektedir.

Malikâne uygulamasının ilk yıllarında mukâta'a haline getirilmemiş ve maktû' halindeki köy ve mezra'aların, mukâtala'alara oranla daha fazla malikâneye konu oldukları görülmektedir. Bilindiği üzere mukâta'a halinde olmayan köy ve mezra'aların yıllık geliri için defterde yazılı olan hasılatı gözönünde bulundurulmaktaydı. İltizâma ya da malikâneye konu olan köy ve mezra'aların yıllık gelirleri herhangi bir sebeple tahsil edilemez duruma geldiğinde malikânecinin veya köylülerin talebiyle defterdeki vergi bedeli düşürülebilir ya da defterde yazılı meblağı ödeyemeyen köylerle ödeyebilen köyler "*birinin fazlasını diğerinin kesrine tahvil olmak üzere*" şeklinde de formüle edilen bir ifadeyle, bir araya getirilerek mukâta'a haline dönüştürülebilir ve bu şekilde vergilerin tahsili yoluna gidilebilirdi.³¹

Midilli sancağında 1695-96 tarihleri arasında yapılan müzâyedelerde, çoğunlukla padişah hâsları arasında yer alan köy ve mezra'aların neredeyse tamamı ile yine padişah hâsları arasında yer alan diğer gelir grupları malikâne olarak satışa çıkarılmıştır. Toplamda yaklaşık 83 adet mukâta'a ve maktû'un satışı yapılmış olup, bunlardan 25 adedi kasr-ı yed dolayısıyla yapılan satışlardır. Buna göre; ilk yıllarda yıllık gelirin yaklaşık % 88'ini köy ve mezra'alardan alınan maktû' gelirler oluştururken, %12'si ise diğer gelir gruplarına aittir.

Midilli Sancağının Kazâ ve Nâhiyelerindeki Gelir Grupları Hakkında

Midilli sancağı yukarıda da bahsedildiği üzere idarî açıdan Midilli, Kalonya ve Molova olmak üzere üç kazâ merkezine ayrılmıştı. Sancağın kazâ ve bu kazâlara bağlı nâhiyelerinde malikâne olarak verilen gelir gruplarının mâl ve mu'accele oranlarına bakıldığında; toplamda 19834 gurusu olan mu'accele'nin

³⁰ XVII. yüzyılın sonlarında Midilli sancağında 2 za'im ve 96 timârlı vardı. Ayrıntı için bkz. Payzın, *a.g.t.*, s. 17.

³¹ Özvar, *a.g.e.*, s. 34-35.

yaklaşık %56'sının Midilli, %29'unun Kalonya, %14'ünün de Molova kazâsından, 2193545 akçe olan yıllık gelirin ise %34'ünün Kalonya, %30'nun Molova, %31'nin de Midilli kazâsından elde edildiği görülmektedir.

Sancakta malikâneye konu olan mukâta'alar, şehri ilgilendiren mukâta'alar ve tarımsal üretime dayalı vergilerin oluşturduğu mukâta'alar olmak üzere iki başlık altında toplanabilir. Şehri ilgilendiren mukâta'aların bir bölümü güvenlik ve yönetim hizmetlerine ait vergilerle ilgiliyken diğer bir bölümü de üretim ve ticareti kapsayan vergilere dayanmaktaydı. En fazla gelir sağlayan mukâta'alar şehirdeki vergilere dayalı olanlardı.³² Nitekim mâlikâne uygulamasına şem'hâne, serhâne, resm-i kapan, bâc-ı bâzâr, iskele gümrük, balıkçılık, tuz üretimi, cizye ve beytü'l-mâl gibi yüksek yıllık gelire sahip olan mukâta'alar konu olmuştu.

Ege adalarının ekonomik yapılarında, coğrafi yapılarıyla da bağıntılı olarak genellikle denize bağımlı ticarî faaliyetlerin tarımsal faaliyetlere oranla daha etkin olduğu bilinmektedir.³³ Midilli sancağında da en fazla gelir, gümrük iskelesi mukâta'asına aitti. Özellikle anakaraya yakın bir mesafede olan Edremit, Kemer ve Ayazmend kazâlarıyla sıkı bir ticarî ağ bulunmaktaydı.³⁴

Midilli kazâsı ve nâhiyelerinde yapılan malikâne satışlarında hem mâl hem de mu'accele miktarlarının yüksekliği dikkat çekicidir. Nitekim yıllık gelir oranlarının fazla görünmesinin nedenlerinden birisi, köy ve mezra'aların birleştirilerek satışa çıkarılmasından ileri gelmekteydi. Nitekim yukarıda da açıkladığımız üzere yıllık gelirini ödeyemeyen köyler ödeyebilen köyler "*birinin fazlası diğerinin kesrine tahvil olmak üzere*" bir kalemde malikâneye konu olmuştu. Zirâ bu şekilde mâlikanecilerin yalnızca geliri yüksek yerleri tercih etmelerinin önüne geçilmek istenmişti. Diğer taraftan adanın bu bölgesinde zeytin alanlarının fazla olması ve dolayısıyla yapılan zeytinyağı üretiminin bu

³² Ergenç, *a.g.e.*, s. 221, Bkz. Özlem Başarır, "Diyarbakir Eyaleti Örneğinde XVIII. Yüzyıl Osmanlı Taşrasında Mukataalar Özelinde Üretim ve Ticaret", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2014, 29(1), s. 127-166.

³³ Tarımsal üretimin azalmasında XVI. yüzyılın sonlarından itibaren görülen kötü hava şartları ve artış gösteren korsan saldırılarından dolayı nüfusun seyrekleşmesi de etkili olmuştur. Bkz. Kiel, *a.g.m.*, s. 12-13.

³⁴ Emecen, "Ege Adalarında Malî Yapı", *Ege Adaları'nın İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı*, SAEMK Yayınları, Ankara 2003, s. 62.

hususla etken olduğunu düşündürmektedir.³⁵ Aynı zamanda Midilli kazâsı ve çevresinde kısmen üzüm ve hububat üretimi de söz konusuydu.

Kalonya kazâsı ve çevresinde yıllık gelir oranındaki yüksekliğin ise, tuz üretimiyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Nitekim Kalonya memleha mukâta'asının 70000 akçe yıllık geliri olup, ada ekonomisine katkısı aşikârdır. Bilhâssa bölgedeki Ayapereskevi, KIRAMU ve Papyane köylerinde yapılan tuz üretimi ekonomik faaliyetler arasında önemli bir yere sahipti. Adı geçen köylerde nüfusun büyük bir kısmı Kalonya körfezi çevresinde bulunan geniş tuz sahalarında çalışmaktaydı.³⁶ Bunun yanında Kalonya körfezinin etrafında yapılan hububat üretimi ile Fesleke nâhiyesinde bulunan zeytin alanlarının da kazânın yıllık gelir oranını yükselttiği söylenebilir.

Midilli Sancağında Yapılan Malikâne Müzâyedeleri

Midilli sancağında gerçekleştirilen malikâne satışları incelendiğinde, mukâta'a ve maktû' alanlara talip olan kişilerin yaklaşık %58'inin muhtemelen riski paylaşmak amacıyla, müzâyedelere çoğunlukla ortaklık yoluyla girdikleri görülmektedir. Özellikle uygulamanın ilk dönemlerinde baba-oğul ortaklığı dikkat çekicidir. Özvar'ın da belirttiği üzere, kişilerin ortaklık yoluyla müzâyedeye girmesinde daha yüksek bir yatırım yapabilme imkanı da etkili olmaktadır.³⁷ Örneğin Midilli kazâsı bağlı Yera nâhiyesinde yapılan malikâne satışlarında toplamda 268625 akçe mâli olan 9 adet köy, 4000 guruş mu'accele ile Abdülbaki ve Mehmed'in ortaklaşa uhdelerine verilmiştir.³⁸

Diğer taraftan malikânegilerin yaklaşık %36'sı da müzâyedelere tek olarak katılmıştır. Şöyle ki; Mustafa, Midilli kazâsına tâbi toplamda 158834 guruş

³⁵ Ayrıntı için bkz. Zeki Arıkan; "Midilli-İstanbul Arasında Zeytinyağı Ticareti" *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2006, C.25, S.40, s. 1-28, Molova, Yera ve Kelemye'de zeytinyağı değirmenleri yoğunluk kazanmaktadır. Payzın, *a.g.t.*, s. 75.

³⁶ Kiel, *a.g.m.*, s.13.

³⁷ Özvar, *a.g.e.*, s. 85; "el-hâcc Mehmed ibni Ramâzân ve sulbî oğlu Ali ber-vech-i iştirâk te'bîden malikâne....." Bkz. 5042: s. 5, 18 Cemâziyye'l-evvel 1107/25 Aralık 1695.

³⁸ BOA. KK.d. 5042: s. 4, 8 Cemâziyye'l-evvel 1107/15 Aralık 1695 "...ikiyük altmışsekizbin altıyüzyirmibeş akçe asl-ı mâli olup dörtbin guruş mu'accele ile mezkûrân el-hâcc Abdü'l-bâki bin Hüseyin ve Mehmed Sunu'l-lah'a ber-vech-i iştirâk fûrûht eyledik...." MAD 3423: s. 126, 8 Cemâziyye'l-evvel 1107/ 15 Aralık 1695.

geliri olan Kelemye nâhiyesindeki 6 adet köy ve 1 adet mezra'ayı 2505 guruşluk mu'acceleyle tek başına ödeyerek tasarrufuna almıştır.³⁹

İncelenen defterlerden, Kalonya ve tevâbi'indeki mukâta'a ve maktû'ların da çoğunlukla ortaklık yoluyla deruhde edildikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda nefs-i Kalonya'da toplamda 342633 yıllık geliri olan mukâta'a ve maktû' halindeki vergi kaynakları, 1695 tarihinde yapılan müzâyede sonucunda 2150 mu'accele karşılığında el-hâcc Mehmed ve oğlu Ali'nin deruhdesindedir.⁴⁰ Ancak ortaklardan Ali'nin vefatı ile 171316 akçelik hissesi Midilli'de bulunan yeniçerilerin maaşları için ocaklık ayrılarak nâzırların idâresine bırakılmıştır.⁴¹ Nitekim Midilli'de bulunan 200 nefer yeniçerinin maaşları Midilli Nezâreti Mukâta'âtı'ndan karşılanmaktaydı. Bu nedenle mukâta'aların mahlûl kalmamasına dikkat edilerek gerektiğinde malikâne kayıtlarının kaldırılmış ve nâzırlar tarafından idare edilmesi tercih edilmiştir. Zirâ 1687'den 1715 tarihine kadar Ege ve Akdeniz'deki savaş sürecinden dolayı yeniçerilerin ihtiyaçlarının karşılanması önemli bir husustu.⁴² Yine nefs-i Kalonya'da 148314 geliri olan 7 adet köy, 1100 guruş mu'accele karşılığında Mustafa ibni el-hâcc Mehmed ve el-hâcc Mustafa'ya, Kalonya kazâsına bağlı Fesleke nâhiyesinde de 183392 geliri olan 12 adet köy, 1400 guruş mu'accele ile el-hâcc Mustafa ve Mehmed'e malikâne olarak verilmiştir.⁴³ Ancak el-hâcc Mustafa'nın fevt olmasıyla tekrar müzâyedeye çıkarılarak, 500 guruş mu'accele ile Seyyid Mehmed'e deruhde

³⁹ BOA. KK.d. 5042: s. 4, 18 Cemâziyye'l-evvel 1107/25 Aralık 1695.

⁴⁰ BOA. KK.d. 5042: s. 5, 18 Cemâziyye'l-evvel 1107/25 Aralık 1695.

⁴¹ BOA. D.HMK.d., 22044: s. 11, 9 Cemâziyye'l-âhîr 1114/31 Ekim 1702.

⁴² 22044, s. 5, "... zikr olunan mukâta'aları gönüllüyan-ı yemîn ve yesâr neferâtı kendü taraflarından 1114 senesi Şevvâlinin 24. gününde vâki' Martı evvelinden müstakilen zabt ve şen ve abâdân edüb bir tarîk ile kimesne karışmamak üzere ocaklık ta'yîn olunub ve zikr olan mukâta'aların kalemiyye ve harc-ı aklâmî da cezîre-i Midilli nâzırlarına sene be sene teslim etmek üzere ocaklık berâtı verilmek bâbında....." 9 Zî'l-hicce 1114/26 Kasım 1703.

⁴³ BOA. KK.d. 5042: s. 4, 25 Cemâziyye'l-âhîr 1107/31 Ocak 1696; "...183392 akçe yazıları olub birinin izdiyâdı birinin kesrine medâr olmak üzere sük-ı sultânîde kerrâren ve merrâren müzâyede ve rağbat-ı nâs münkati' oldukda 1400 guruş mu'accele ile beher sene mîrîsin edâ ve resm-i kalemiyyesin edâ eylemek üzere el-hâcc Mustafa ibni Ahmed ve Mehmed ibni Mustafa'ya ber-vech-i iştirâken üzerlerine karâr...." MAD 3423: s. 133-134, 25 Cemâziyye'l-evvel 1107/1 Ocak 1696.

edilmiştir.⁴⁴ 1702 senesine gelindiğinde ise, nâzırlar tarafından zabt olunmak üzere ocaklık olarak ayrılmıştır.⁴⁵

Kalonya kazasında tek elden tasarruf edilen mukâta'a ve maktû'lar da bulunmaktaydı. Örneğin 1695 tarihinde yapılan müzâyedede yıllık geliri 61910 akçe olan 3 adet köy ile birlikte yıllık geliri 2000 akçe olan *mukâta'a-i gümrük-i iskele-i Peraçle* 1005 guruş mu'accele karşılığında Muslu bin Salih'in tasarrufundaydı.⁴⁶

Molova kazâsında 1695-96 tarihleri arasında yapılan malikâne müzâyedede ise, mu'accele oranlarının Midilli ve Kalonya kazâlarına göre daha düşük olmasına rağmen, mukâta'a ve maktû'lar çoğunlukla ortaklaşa deruhde edilmiştir. Şöyle ki; 1695 tarihinde yapılan müzâyedelerde⁴⁷ toplam 42808 akçe yıllık geliri olan 1 adet karye ve mukâta'a-i gümrük-i iskele-i İskamye 300 guruş mu'accele ile Hasan'ın⁴⁸, 133877 akçe yıllık geliri olan 7 adet köy de 700 guruş mu'accele ile Mustafa Seyyid ve Ali'nin *ber-vech-i iştirâken* uhdelindeydi.⁴⁹

Molova kazâsının Herse nâhiyesinde yapılan malikâne müzâyedelerinde de, hem yıllık gelirlerin hem de mu'accele miktarlarının nefsi-i Molova'ya oranla daha yüksek olduğu ve çoğunlukla da tek kişinin deruhdesine verildiği⁵⁰ ve

⁴⁴ BOA. KK.d. 5042: s. 6; 25 Cemâziyye'l-evvel 1107/1 Ocak 1696; "..... mukâta'ât-ı mezbûreye Mustafa bin el-hâcc Mehmed ile ber-vech-i iştirâk der-uhde edüb fevt olan el-hâcc Mustafâ'nın hissesin zabt ve beher sene Midilli nâzırı olanlara verilügelen mâl-i maktû' ve kalemiyyesin edâ edüb temessük aldıktan sonra âherden bir ferd ta'arruz ve te'addî eylemeye deyu....."MAD 3423: s. 141, 25 Cemâziyye'l-evvel 1107/1 Ocak 1696.

⁴⁵ BOA. D.HMK.d., 22044: s. 12, 9 Cemâziyye'l-evvel 1114/1 Ekim 1702.

⁴⁶ BOA. KK.d. 5042: s. 5; MAD 3423: s.127, 8 Cemâziyye'l-evvel 1107/15 Aralık 1695; 1707 tarihine kadar da aynı kişinin tasarrufunda kalmıştır. Bkz. BOA. D.HMK.d., 22044: s.11; 11 Ramazan 1118/17 Aralık 1706.

⁴⁷ BOA. KK.d. 5042: s.6, 18 Cemâziyye'l-evvel 1107/ 25 Aralık 1695; BOA. KK.d. 5042: s. 7, 8 Cemâziyye'l-evvel 1107/ 15 Aralık 1695; BOA. KK.d. 5042: s. 6; 29 Cemâziyye'l-evvel 1107/5 Ocak 1696; BOA. MAD. 3423: s. 125, 8 Cemâziyye'l-evvel 1107/ 15 Aralık 1695.

⁴⁸ MAD 3423: s. 129, 28 Şevvâl 1107/31 Mayıs 1696.

⁴⁹ BOA. KK.d. 5042: s.30, 18 Zî'l-hicce sene 1108/8 Temmuz 1697.

⁵⁰ BOA. KK.d. 5042: s.7, 18 Cemâziyye'l-evvel 1107/25 Aralık 1695; ".....mezbûr İsmail bin Hasan karye-i mezbûrların mu'accesini için mûmâ-ileyh Kadri dâme mecdihuya teslim eyledikleri 755 guruş mukâbelesinde karye-i mezbûrların beher sene mâl-i maktû'un ve kalemiyyesin Midilli nâzırları olanlara edâ ve teslim edüb....." MAD 3423:s. 127, 8 Cemâziyye'l-evvel 1107/15 Aralık 1695; ".....Molova kazâsına tâbi' Herse ve tevâbi'i mukâta'ası 46254 akçe ve mukâta'a-i mezbûr gümrüğü ve tevâbi'i 1000 akçe ve Midilli kazâsına tâbi' Köreke nâhiyesinde havâss-ı mîrîden Gölü nâm karye 85358 akçe cem'ân 132612 akçe yazıları olub birinin izdiyâdı birinin kesrine

sonradan bazı maktû' gelirlerin yeniçerilerin maaşları için ocaklık tayin edildiği görülmektedir. Bu bağlamda Herse nâhiyesinde 43440 akçe yıllık geliri olan 3 adet karye, 1702 tarihine gelindiğinde Molova kalesinde bulunan 15 nefer topçunun maaş ödemeleri için her sene mâlini Midilli nâzırlarına vermek üzere ocaklık olarak ayrılmıştı.⁵¹

Midilli sancağında 1697-1707 tarihleri arasında mukâta'a ve maktû'ların çoğunlukla kasr-ı yed dolayısıyla el değiştirdiği tespit edilmiştir. Bilindiği üzere malikâne sahipleri üzerlerine aldıkları vergi kaynağını miras bırakamazken, bir başkasına devretme hakkına sahiptiler. Belgelerde *kasr-ı yed* ya da *ferâgat* ifadesiyle geçen bu el değiştirme işlemi ya mahallinde ya da merkezde gerçekleştirilirdi. Tasarruf ettiği malikânesini bir başkasına devretmek isteyen malikâneci ilk önce bulunduğu yerin kâdisına giderek kendi isteğiyle kasr-ı yed ettiğini bildirirdi. İlk dönemlerde bu işlem için yalnızca kâdidan alınan belge geçerliyken merkez, bu değişimi kontrol edebilmek amacıyla Rumeli ve Anadolu kadıaskerlerinin de onayını istemiştir. Bu bağlamda Midilli sancağında da sıkça rastlanılan kasr-ı yed işlemlerinde 1697 senesinden itibaren "*bâ-hüccet-i şer'iyye-i memhûr ve mûmzâ ve faziletlü Mustafa Efendi kâdi'asker-i Rumili eyâleti ve faziletlü es-Seyyid Fethu'l-lah Efendi kâdi'asker-i Anadolu mezkûrân-ı mutasarrıfân olmak üzere başmuhâsebeden şürûtuyla berât tezkiresi verilmek üzere kâ'ime verildi*" şeklinde formüle olduğu üzere, malikâne mutasarrıflarının el değiştirme işlemleri devlet kontrolü altında yapılmıştır.⁵²

medâr olmak üzere sûk-ı sultânide kerrâren ve merrâren müzâyede ve rağbat-ı nâs münkati' olundukdan sonra 760 guruş mu'accele ile beher sene mîrîsin ve resm-i kalemiyyesin edâ eylemek üzere el-hâcc Ali bin Mustafa ve Ahmed bin Mahmud'a ber-vech-i iştirâk....." MAD 3423: s.134, 25 Cemâziyye'l-evvel 110/ 1 Ocak 1696; BOA. KK.d. 5042, s. 8, 29 Cemâziyye'l-evvel 1107/1 Ocak 1696; BOA. KK.d. 5042: s. 8, 18 Cemâziyye'l-evvel 1107/ 25 Aralık 1695; BOA. KK.d. 5042: s. 8, 9 Cemâziyye'l-evvel 1107/16 Aralık 1695.

⁵¹ "Molova kal'ası topçuları 15 nefer ve senevî mevâcibleri 58056 akçe olub ber-vech-i ocaklık Midilli gümrüğü mukâta'asından olmak üzere olduğu der-kenâr olmuşdur hâlâ neferât-ı mezbûr her sene 'ulûfelerimizi Midilli nâzırlarından almakda 'usretimiz olmağla Midilli cezîresinde vâki' ber-vech-i malikâne fûrûht Misetopi, Malyonde ve Alude karyesinin mensûb mâl-ı mîrîsin 43440 akçe olmağla mukâta'a-i mezbûre mâlinden voyvodası yedinden 58056 akçe mevâcibleri mukâbelesinden 43440 akçeye olmak üzere habîr ve noksân kabûl etmeleriyle müceddeden berât verilüb ocaklık ta'yîn olunmak ricâsına istid'â-yı 'inâyet ricâ ederler....." BOA. D.HMK.d., 22044: s. 4; BOA. D.HMK.d., 22044: s.15, 16 Şa'bân 1113/16 Ocak 1702.

⁵² "Mezkûrân Mehmed Emin bin Abdü'l-bâki ve Mahmud bin Mustafa ferâgat ve kasr-ı yed ve sâbikan Çavuşbaşı olan İbrahim Ağa ibni Muharrem ve sulbî oğlu Mehmed Efendi ber-vech-i iştirâk te'biden malikâne ve bâ-hüccet-i şer'iyye-i memhûr ve mûmzâ ve faziletlü Mustafa Efendi kâdi'asker-i Rumili eyâleti ve faziletlü es-Seyyid Fethu'l-lah Efendi kâdi'asker-i Anadolu

Aynı zamanda malikâne uygulamasının ilk yıllarında kasr-ı yed işlemlerinden vergi alınmazken, ilerleyen dönemlerde *resm-i kasr-ı yed* adı altında malikânecinin mukâta'ayı aldığı anda ödemiş olduğu mu'accele bedelinin %10'u kadar vergi alınması da kararlaştırılmıştır.⁵³

Midilli, Molova ve Kalonya kazâlarında kasr-ı yed dolayısıyla yapılan satışların fazlalığı dikkat çekicidir. Kasr-ı yed üzere yapılan satışlarda bazı suistimallerin tespit edilmesi üzerine, devlet bu durumun önüne geçmeye çalışmıştır. Şöyle ki; 1704 tarihli bir belgeden, Kalonya mukâta'âtının malikâne mutasarrıfı el-hâcc Mehmed, senede 41608 akçe geliri olan 4 adet mukâta'ayı oğlu Ramâzân'a kasr-ı yed eyleyip geriye kalan ve 129708 akçe geliri olan 8 adet mukâta'ayı da Midilli nâzırları tarafından zabt olunmak üzere mîrîye devretmiştir.⁵⁴ Ancak el-hâcc Mehmed'in geliri yüksek olan yerleri oğluna, *bi-hasıl ve çürük* yerleri ise mîrîye devrettiğinin anlaşılması üzerine, kendisine mîrîye devredilen köy ve mezra'aların "*birinin fazlası diğerinin kesrine medâr olmak üzere*" kayıtlı olduğu hatırlatılıp, "*cânib-i mîrîye ve nezâret-i mezkûrun*

mezkûrân-ı mutasarrıfân olmak üzere Başmuhâsebeden şürûtuyla berât tezkiresi verilmek üzere kâ'ime verildi ber-müceb-i telhîs ve bâ-fermân-ı 'âlî" BOA. D.HMK.d. 22044: s. 8, 3 Cemâziyye'l-âhir 1110/7 Aralık 1698.

⁵³ Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet...*, s. 106-108; "... nısf-ı âheri dahi el-hâcc Mehmed bin Ramâzân'ın mukaddemen mu'accele ile alub mîrîye mu'accesin teberrî edüb kasr-ı yed eylediği mukâta'atdan gümrük-i nefsi Kalonya ve Papyane ve Ahtande ve sayyâdân-ı mâhî mukâta'alarına Abdü'l-fettâh ibni Mehmed zikr olan 3 kıt'a mukâta'adan neferâtın ocaklık hissesin dahi neferâta vermek üzere ber-vech-i malikâne tâlib olmağla müzâyede oldukda zikr olan kurâ ve mukâta'a 210 gurus mu'accele ile üzerinde karâr etmekle 1116 senesi Martı evvelinden zabt ve beher sene verilegelen mâl ve kalemiyyesin nâzırlara edâ ve teslim ve...."BOA. D.HMK.d., 22044: s. 28, 9 Zî'l-ka'de sene 1116/5 Mart 1705.

⁵⁴ "Zikr olunan mukâta'ât ve kurânın 4 kıt'a mukâta'atdan muhavvel gayr-i ez ocaklık nısfına malikâne mutasarrıf olan el-hâcc Mehmed ibni Ramâzân pîr ve ihtiyâr olub kurâ-yı mezkûre gümrük zabtına iktidârı olmamağla vereceği mu'accele mîrîye teberrî ve üzerinden ref' ve tâlâk nâzırı tarafından zabt olunmak üzere 'inayet ricâ eylemeğin verdiği mu'accele ve fimâ-ba'd bir tarîk ile taleb eylemek üzere mîrîye teberrî ve yedinde olan berâtı âhz ve nâzırlar tarafından zabt ve yedine emr-i şerîf vermek bâbında 'arz ve telhîs olmağın mücebince hüküm verilmek fermân-ı 'âlî sâdır olmağın 1115 senesi Martı ibtidâsından nâzırlar zabt eylemek üzere Midilli nâzırına ve kâdısına hitâben emir tezkiresi verildi" BOA. D.HMK.d., 22044: s. 10, gurre-i Zî'l-ka'de 1115/7 Mart 1704; "Midilli Nezâreti aklâmından gayri ez-ocaklık senede 171316 akçe mâli olan mukâta'anın malikâne mutasarrıfı el-hâcc Mehmed bin Ramâzân senede 41608 akçe mâli olan 4 kıt'a mukâta'ayı Ramâzân bin el-hâcc Mehmed'e ferâgat edüb ve bâki sene 129708 akçe mâli olan 8 kıt'a mukâta'ayı 1115 senesi Martı ibtidâsından nâzırlar tarafından zabt olunmak üzere ber-müceb-i telhîs ve fermân-ı âli mîrîye teberrî eyleyüb...."BOA. D.HMK.d., 22044: s. 26, 16 Zî'l-ka'de 1115/22 Mart 1704.

şart ve iltizâmına kesr ve noksân tertîb etmesi” nedeniyle hem kasr-ı yed ettiği hem de mîrîye devrettiği hisseler “*birinin fazlası diğerinin kesrine medâr olmak üzere*” yine kendisinin zabtına verilmiştir.⁵⁵ Devlet bu şekilde malikâneci ya da mültezimin mamur köyleri talep edip, diğerlerinin dışarıda kalmasıyla ortaya çıkabilecek vergi kaybının önüne geçmek istemiştir.⁵⁶

Ancak el-hâcc Mehmed’in mukâta’a ve maktû’un tamamını zabta gücünün olmadığını belirtip, Midilli nâzırları tarafından zabtını talep etmesi üzerine “*bu makûle kesr-i ‘acz ile mîrîye bırakmak iltimâs edenlerin üzerlerinden ref’ edilerek*” nâzırlar tarafından zabtına karar verildiği görülmektedir.⁵⁷ 1705 tarihinde ise adı geçen mukâta’a ve maktû’dan 3 adedi yeniçerilerin ocaklık hissesini vermek şartıyla malikâne olarak Abdülfettâh’a deruhde ettirilmiştir.⁵⁸

Kalonya ve Molova kazâlarında malikâyecilerin, tasarruf ettikleri mukâta’a ve maktû’ları *izhâr-ı ‘acz* nedeniyle mîrîye devretmelerine sıkça rastlanılmaktadır. Örneğin Molova nahiyesinde 1696 tarihinde 100743 akçe mâli olan mukâta’a ve maktû’yu 51 guruş mu’accele ile üzerine alan el-hâcc Mehmed’in,⁵⁹ 1698 tarihine gelindiğinde *izhâr-ı acz* nedeniyle mîrîye devrettiği

⁵⁵ BOA. D.HMK.d., 22044: s. 27, 5 Muharrem sene 1116/10 Mayıs 1704.

⁵⁶ Özvar, *a.g.e.*, s. 35.

⁵⁷ “...“ ...mezbûr Hacı Mehmed oğlu Ramâzân cümlesini zabta iktidârım yokdur verdiğimiz mu’accele bi’l-küllîye mîrîye teberri olmak üzere nâzır taraflarından zabt ve kayıdları üzerimizden ref’ olunmak ricâ eylemekle bu makûle kesr-i ‘acz ile mîrîye bırakmak iltimâs edenlerin Başmuhâsebede mukayyed şürûtu görüldükde verdikleri mu’accele fimâ-ba’d bir tarîk ile talep olunmamak üzere mîrîye teberri ve yedinde olan berâtı teslim eylediklerinden sonra üzerlerinden ref’ ve tâlibine der-’uhde olunmak üzere düstürü’l-’amel olan şürûtu malikânede mukayyed olmağın şürûtu mezkûre üzere mezbûrların dahi verdikleri mu’accele taraflarından fimâ-ba’d talep olunmayub mîrîye teberri olmak üzere mukâta’ât-ı mezbûrenin berâtı yedlerinden âhz ve kayıdları üzerlerinden ref’ olunub....” BOA. D.HMK.d., 22044: s. 28, 17 Safer 1116/21 Haziran 1704.

⁵⁸ “gümruk-i nefis-i Kalonya ve Bapyane ve Ahtande ve sayyâdân-ı mâhî mukâta’alarına Abdü’l-fettâh ibni Mehmed zikr olan 3 kıt’a mukâta’adan neferâtın ocaklık hissesin dahi neferâta vermek üzere ber vech-i malikâne tâlib olmağla müzâyede oldukda zikr olan kurâ ve mukâta’a 210 guruş mu’accele ile üzerinde karâr etmekle 1116 senesi Martı evvelinden zabt ve beher sene verilgegen mâl ve kalemiyyesin nâzırlara edâ ve teslim ve sâdır olan Hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn şürûtuyla te’biden malikâne mutasarıfı olmak için berâtı verilmek bâbında arz ve telhîs oldukda telhîsi mücebince şürûtuyla berâtı verilmek bâbında fermân-ı âlî sâdır ve zikr olan 3 kıt’a mukâta’adan neferâtın ocaklık hissesi dahi neferâta vermek üzere berâtına idhâl oluna deyu.....” BOA. KK.d. 5042: s. 6, 9 Zî’l-ka’de sene 1116/5 Mart 1705.

⁵⁹ BOA. KK.d. 5042: s. 6; 29 Cemâziyye’l-evvel 1107/5 Ocak 1696; “...sûk-ı sultânîde müzâyede olundukdan sonra 51 guruş mu’accele ile beher sene mâl-i mîrîsin ve kalemiyyesin edâ eylemek

hissesi, yeniçerilerin maaşlarına ocaklık olmak üzere Midilli nâzırının denetimine bırakılmıştır.⁶⁰

Sancakta kasr-ı yed dolayısıyla yapılan satışlar haricinde, malikâne sözleşmesindeki yükümlülükleri yerine getirmeyen malikânegilerin yetkilerinin ellerinden alındığı ve hisselerinin tekrar müzâyedeye çıkarıldığı görülmektedir. Nitekim malikâne uygulamasında kastedilen kayd-ı hayat şartı, ölünceye kadar *bu senin olsun* demek değildi, devlet ile malikânegi arasındaki koşullarda değişme olmadığı sürece *bu işi hep sen yapacaksın* demekti. Bu bağlamda Yera mukâta'asını kasr-ı yedden üzerine alan İsmail'in malikâne şartlarına aykırı davrandığı anlaşılıp, beratı elinden alındıktan sonra mukâta'anın ilk sahipleri el-hâcc Ali ve Mehmed'e yeniden malikâne beratı verilmiştir.⁶¹ Yine mâl adı altında alınan yıllık nakdî vergiyi düzenli ödemeyen ya da vergi kaynağına zulm ettiği anlaşılan malikâneginin de mukâta'ası elinden alınabilir ya da yeniden müzâyede ile satılabilir.⁶² Şöyle ki; Molova mukâta'asını kasr-ı yed üzere alan Fazlullah 1703 ve 1704 senelerine ait olan *mâl-i mîrî ve kalemiyyeyi vermeyip firâr ettiği ve mâl-ı mîriye zarar etdirdiği* için 1704 tarihinde malikâne beratı elinden alınıp, Yahya ve Helvacı Ali'ye berat verilmiştir. Ancak Fazlullah'ın mîriye olan ödemelerini yaptığını, Yahya ve Helvacı Ali'nin *hilâf-ı inhâ* davranarak mukâta'ayı deruhde ettiklerini ispat etmesi üzerine malikâne beratının tekrar kendisine verildiği görülmektedir.⁶³

üzere el-hâcc Mehmed bin Mustafa üzerinde karar....." MAD 3423: s. 135, 29 Cemâziyye'l-evvel 1107/5 Ocak 1696.

⁶⁰ "mezkûr el-hâcc Mehmed ibni Mustafa malikâne mutasarrıf olduğu mukâta'adan izhâr-ı 'aciz ile berâtın geri getirüb verdiği mu'acceleyi mîriye teberri etmekle âherden tâlibine fûrûht olunmak üzere kaydı üzerinden ref" ve terkîn olunmak bâbında....." BOA. D.HMK.d. 22044: s. 13, 13 Cemâziyye'l-âhir sene 1110/17 Aralık 1698.

⁶¹ Ortaklardan Mehmed Sunu'l-lah'ın fevti üzerine yeniden yapılan müzâyedede 22840 guruş mu'accele karşılığında her sene mâl ve kalemiyyesin Midilli nâzırlarına vermek üzere Mehmed Heybetu'l-lah ve Mehmed Nûru'l-lah'a berât verildiği görülmektedir. BOA. D.HMK.d. 22044: s. 31, 18 Cemâziyye'l-âhir 1117 /7 Ekim 1705.

⁶² Çizakça, *İslam Dünyasında ve Batı'da İş Ortaklıkları...*, s. 143-145.

⁶³ "Midilli nezâreti aklâmından Molova nâhiyesinde senede 133877 akçe mâli olan kurâ-yı mezbûrun malikâne mutasarrıfı Fazlu'l-lah ibni Mehmed 1114 ve 15 seneleri mâlin ve kalemiyyesin vermeyüb firâr ve gâ'ib etmekle malikâne şürûtu üzere âhere fûrûht lâzım ve fermân olan 175 guruş resm-i cülûs edâ etmeyüb mîriye gadr ve zarar tertîb etmek için ancak resm-i cülûsun vermek üzere ref'inden Yahya ve Helvacı Ali'ye ber-vech-i iştirâk malikâne der-'uhde berâtı vermek üzere Midilli nâzırı Hacı Mustafa arz ve şürûtu merâgat etmeyüb ref'i lâzım gelmekle ref" ve mu'accele mukâbelesinde 250 guruş resm-i cülûsun teslim eyleyüb 1115

Malikâneci Profili Hakkında

Malikânecilerin kimlikleri belirlenirken kişiler, askerî ve reyâ ayırımına tabi tutulmuştur. Ancak incelenen kayıtlarda devlet görevlisi olanların çoğunun vazifeleri açıkça ifade edilmediğinden, kimlik tesbitinde ayrıntılı bir tasnifin yapılması mümkün olamamıştır. Malikânecilerin kimlik tesbiti yapılırken elkâb ya da du'â cümleciklerinden yola çıkılarak bu kişilerin hangi sınıfa mensup oldukları saptanmaya çalışılmıştır.⁶⁴ İsimlerin önünde veya sonunda yer alan *efendi*, *beğ*, *ağa* ve *beşe*, *el-hâcc* gibi ünvanlar askerî zümrenin tesbiti açısından belirleyici olmuştur. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere Midilli sancağındaki malikâne sahiplerinin ünvanlara bakılarak çoğunlukla yerel askerî sınıf ve onların yakın çevrelerinden olduğu düşünülmektedir. Ayrıca sancaktaki mukâta'a ve maktû'ların mâl ve mu'accele bedelleri incelendiğinde, bir hayli yüksek olan bu meblağları ancak askerî sınıftan olan kişilerin ödeyebileceği ihtimali yüksektir. Nitekim bu sınıfın ellerindeki sermaye birikimini kullanabilecekleri en kârlı yatırım şekli malikâne uygulamasıydı.

Malikâne uygulamasının ilk yıllarında sancakta, vezir ünvanlı yalnızca bir adet malikâne sahibine rastlanmıştır. Buna göre; Trablusşam vâlisi vezir İsmail Paşa, hem Herse nâhiyesinde 59271 akçe olan maktû' vergi alanlarını hem de kasr-ı yed dolayısıyla 149840 akçe mâli olan nefis-i Midilli mukâta'âtını deruhde etmekteydi. Ancak İsmail Paşa hisselerini bir süre sonra kardeşi Receb Ağa'ya kasr-ı yed etmiştir.⁶⁵ 1703 tarihli bir belgeden de ser-bevvâbın Ahmed Ağa'nın

Martından zabt ve mâlin ve kalemiyyesin beher sene Midilli nâzırlarına vermek üzere iştirâken Yahyâ ve Helvâci Ali'ye ber-müceb-i telhîs bâ-fermân-ı âli berât verilüb.....” “.....1116 senesine gelince mâlin verdiği yedinde olan edâ temessükleri olub mezkûrân Yahyâ ve Helvâci Ali'nin hilâf-ı inhâ 'arz ile almağla sâ'ire dahi 'ibret olmak için verdiği resm-i cülûsa fimâ-ba'd mîrîden taleb dahi etdirilse verilmek üzere mahalline kayd ve 200 guruş resm-i cülûs vermek üzere yine kemâfi'l-evvel kendüye ibkâ ve mukarrer kılınub müceddeden malikâne berâtı verilmek bâbında 'arz ve telhîs oldukda telhîsi mücebince berât olunmak bâbında.....” BOA. D.HMK.d. 22044: s. 30, 24 Şa'bân 1116/22 Aralık 1704.

⁶⁴ Özvar, *a.g.e.*, s. 59; Bkz. Özlem Başarır, “Diyarbakir Voyvodası Aklâmı Malikânecileri Örneğinde XVIII.Yüzyılda Yatırımcıların Kimlikleri Üzerine Bir Değerlendirme.” *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* Güz.15, s. 39-61.

⁶⁵ Midilli Nezâreti aklâmından senede 149840 akçe mâli olan mukâta'âta ve yine nezâret-i mezbûre aklâmından Herse nâhiyesinde senede 59271 akçe mâli olan ve Vatusa ve Hedre ve İfterunde ve Remye karyelerine mutasarrıf olan İsmâil Efendi zîde mecdihu ber-vech-i malikâne mutasarrıf olduğu zikr olan mukâta'âtdan senede 58271 akçe mâli olan ve Vatusa ve Hedre ve İfterunde ve Remye karyelerini ifrâz ve kendü hüsn-i rızâsıyla karındaşı Receb Ağa zîde kadrihuya ferâgat ve kasr-ı yed eylediğine sadrey-ni muhteremeyn hazârâtı imzâlarıyla hüccet-i şer'iyye

yıllık 183392 akçe mâli olan Fesleke maktû'unu kasr-ı yedden uhdesine aldığı anlaşılmaktadır.⁶⁶ Bunun dışında ser-çavuşân-ı dergâh-ı âli İbrahim Ağa ve muhtemelen çavuş rütbeli oğlu⁶⁷ Mehmed'in 1698 tarihinde nefsi Midilli mukâta'asının nisfini kasr-ı yedden tasarruflarına aldıkları, ancak İbrahim Ağa'nın hissesini 1701 tarihinde diğer oğlu Zeynelabidin'e kasr-ı yed ettiği görülmektedir.⁶⁸

Herhangi bir elkâb ya da ünvân taşımayan kişilerin ise ödedikleri mu'accele oranlarına bakılarak değerlendirme yapılmıştır. Bu bağlamda Midilli mukâta'âtını 4000 guruş mu'accele ile deruhdelerine alan Mehmed Emin ve Mahmud⁶⁹ ile kezâ Kelemye maktû'unu 2505 guruş mu'accele ile tasarrufuna alan Mustafa'nın⁷⁰ da askerî sınıfa mensup oldukları düşünülmektedir. Herse nahiyesinde bulunan köy ve mezra'aların malikâne mutasarrıfları olan Hüseyin ve Osman'ın ise ödedikleri mu'accele miktarına bakılarak ve aynı zamanda yanılma payını da hesaba katarak reâyâ sınıfına mensup olmaları muhtemeldir.⁷¹

olmağın ve ma'âdâ 149840 akçe mâli olan mukâta'ât kendü üzerlerinde kalub verilügelen mâl ve kalemiyyesin ve harc-ı aklâmın beher sene Midilli nâzırlarına edâ ve teslîm ve sâdır ola hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûnuyla ferâgatden merkûm Receb Ağa'ya başka ve kendü üzerlerinde kalan için başka te'bîden malikâne mutasarrıf olmak üzere berâtları verilmek bâbında" BOA. D.HMK. d. 22044: s. 27, 28 Şevvâl 1115/5 Mart 1704.

⁶⁶ ".....mezkûr el-hâcc Mustafa ibni Ahmed nisf hisse kasr-ı yed ve Ahmed Ağa ser-bevvâbîn-i dergâh-ı 'âli bâ-hüccet-i şer'iyye....." BOA. D. HMK. d. 22044: s. 10, 5 Safer 1114/1 Temmuz 1702.

⁶⁷ Bilindiği üzere çavuşlardan bir kısmının görev ve statüleri oğullarına aktarılabilmekteydi. Babalarının, atalarının çavuş olması dolayısıyla çavuş oğlu çavuştur gibi benzer ifâdelerin kaynaklarda yer aldığı görülmektedir. Ayrıntı için bkz. Uğur Altuğ, "Kanuni Sultan Süleyman Döneminde Dergâh-ı âli Çavuşluğunun Kariyer Yolları ve Çavuşlar", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.5, 2016, s. 121; BOA. D. HMK. d. 22044: s. 8, 3 Cemâziyye'l-evvel 1110/7 Kasım 1698.

⁶⁸ "Cezîre-i Midilli'de vâki' zikr olan mukâta'a İbrahim Ağa ile sulbî oğlu Mehmed Efendi ber-vech-i iştirâk malikâne mutasarrıflar iken mezkûr İbrahim Ağa mutasarrıf olduğu nisf hissesin kendü hüsn-i rızâsıyla oğlu Zeyne'l-âbidine fûrûht kasr-ı yed eylediğine....." BOA. D. HMK. d. 22044: s. 25, 9 Şevvâl 1113/9 Mart 1702.

⁶⁹ BOA. KK. d. 5042: s. 3, 18 Cemâziyye'l-evvel 1107/25 Aralık 1695.

⁷⁰ BOA. KK. d. 5042: s. 4, 18 Cemâziyye'l-evvel 1107/25 Aralık 1695.

⁷¹ Hüseyin 51, Osman ise 55 guruş mu'accele ödemiştir. Bkz. BOA. KK. d. 5042: s. 8, 18 Cemâziyye'l-evvel 1107/25 Aralık 1695.; 29 Cemâziyye'l-evvel 1107/5 Ocak 1696.

Tablo:4 Midilli sancağındaki malikâne mutasarrıfları

<p>Mehmed Emin ibni Abdü'l-bâki ve Mahmud ibni Mustafa Kasr-ı yed/ İbrahim Ağa (ser-çavuşân-ı dergah-ı âlî) ve oğlu Mehmed Efendi Kasr-ı yed/ Zeyne'l-âbidin (İbrahim Ağa'nın oğlu) Kasr-ı yed/ Trablusşam vâlisi vezîr İsmail Paşa Kasr-ı yed/ Receb Ağa (kardeşi)</p>
<p>El-hâcc Mustafa ibni Mehmed Mehmed bin Ali ve Muslu bin Rüstem Kasr-ı yed/ Veli Ağa ibni Mustafa (Çavuş) Kasr-ı yed/ Mehmed Beşe ibni Ali</p>
<p>Abdü'l-bâki ibni el-hâcc Hüseyin ve Mehmed ibni Sunu'l-lah Kasr-ı yed/ el-hâcc Ali Kasr-ı yed/ Mehmed Mehmed'in beratını alamadan vefat etmesi üzerine İsmâil'e berât verilmiştir.</p>
<p>Mustafa ibni Abdü'r-rahim</p>
<p>El-hâcc Mustafa ibni Ahmed ve Mehmed ibni Mustafa Kasr-ı yed/ ser-bevvâbîn Ahmed Ağa ibni Hüseyin Kasr-ı yed/ Abdu'l-lah Ağa ibni el-hâcc Mustafa</p>
<p>Muslu ibni Salih Kasr-ı yed/ Ali ibni Mustafa</p>
<p>El-hâcc Mehmed ibni el-hâcc Ramazan ve sulbî oğlu Ali Kasr-ı yed/ Abdü'l-fettâh ibni Mehmed</p>
<p>Mustafa ibni el-hâcc Mehmed ve el-hâcc Mustafa</p>
<p>El-hâcc Mehmed ibni Mustafa</p>

Hüseyin İbni Ca'fer ve Mustafa ibni Ahmed Kasr-ı yed/ el-hâcc Mehmed ibni el-hâcc Ramâzân
Mustafa Seyyid ibni Abdü'l-bâki ve Ali ibni Abdu'l-lah Kasr-ı yed/ Derviş bin Ali ve Ahmed bin Mehmed Kasr-ı yed/ Fazlu'l-lah ibni Mehmed Yahyâ ve Helvâcî Ali Fazlu'l-lah ibni Mehmed (tekrar) mahlûl/ Halil Ağa ibni Mustafa
el-hâcc Ali ibni Mustafa ve Ahmed ibni Mahmud Kasr-ı yed/ el-hâcc Ahmed Ağa ibni Mehmed
Hüseyin ibni Muslu Kasr-ı yed/ Diğer Hüseyin
'Osmân ibni Hüseyin
Mustafa ibni Abdurrahim Kasr-ı yed/ el-hâcc İbrahim ibni 'Osmân ve Ahmed ibni Mehmed Kasr-ı yed/ el-hâcc Hüseyin İbni Mehmed Kasr-ı yed/ diğer el-hâcc Hüseyin
Trablusşam vâlisi vezîr İsmail Paşa Kasr-ı yed/ Receb Ağa (kardeşi)
el-hâcc Mehmed ibni Mustafa

Sonuç

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren klasik dönem koşullarının yaratmış olduğu örgütsel uzlaşma düzeninin bozulmaya başlaması ve özellikle de XVII. yüzyılda uzun süren savaşlar ve bunun sonucunda devletin mâlî açıklar vermesi, iltizâm sistemini yeniden örgütlenmeye yöneltmiştir. XVIII. yüzyılda klasik devlet kurumlarında görülmeye başlayan değişim ve dönüşüm sürecinde, iltizâm sisteminin boyutlarının gittikçe genişlediği ve bunun da klasik taşra yönetimin idarî ve malî niteliklerini etkilediği bilinmektedir. Bu bağlamda Midilli'de de *sancak beylerine tahsis edilen hâslar ile havâss-ı hümayûn'a ait yerlerin içinde kalan gelir kaynakları* hazine tarafından zabt edilerek, Midilli Nezâreti Mukâta'âtı adı altında Midilli nâzırlarına iltizâma verilmiş ve bu şekilde bir üst mukâta'a alanına dahil edilen vergi gelirleri iltizâm ya da malikâne üzere taliplerine tahsis edilerek alt mukâta'a alanlarını oluşturmuştur.

İncelenen defterlerde görüldüğü üzere çoğunlukla yerel askerî sınıftan olanlara ve onların akrabalarına deruhde edilen mukâta'a ve maktû'lardan toplanan gelirlerin ise, Midilli nâzırına teslim edilerek onun aracılığı ile merkeze gönderilmesi ya da yereldeki harcamalar için kullanılması öngörülmüştür. Nitekim adada bulunan yeniçerilerin maaş ödemeleri mukâta'a ve maktû'ların yıllık gelirlerinden karşılanmaktaydı.

Son söz olarak, XVI. yüzyılın ortalarından itibaren idarî-malî yapıdaki evrilmeye birlikte, taşra yönetim mekanizmasının XVIII. yüzyıldaki yeni biçimi ve bu kapsamda yöneticilerin birbirleriyle ve toplumla olan ilişkileri ve bu ilişkilerin ardında yatan uzlaşma yöntemlerinin yine malikâne uygulaması çerçevesinde Midilli sancağı üzerinden başka bir çalışmada ele alınması düşünülmektedir.

KAYNAKÇA**A. Arşiv Belgeleri**

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Maliyeden Müdevver Defterler (BOA. MAD), No: MAD 3423.

Kamil Kepeci Tasnifi Defterleri (BOA. KK. d.), No: KK. d 5042.

Harameyn Mukâta'ası Kalemî Defterleri (BOA. D. HMK.d.), No: D. HMK.d 22044.

Tapu Tahrir Defterleri (BOA. TT. d.), No: 594.

B. Araştırma ve İnceleme Eserler

Akgündüz, A., *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri, I. Kitap Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Kanunnameleri*, Fey Vakfı, İstanbul 1990.

Alkan, M.-F. Gökbuğa, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Av Teşkilatı'nın Silistre Sancağındaki Yapılanması", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 2015, 9.17, s. 23-39.

Altuğ, U., "Kanunî Sultan Süleyman Döneminde Dergâh-ı âli Çavuşluğunun Kariyer Yolları ve Çavuşlar", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.5, 2016, s. 116-128.

Arıkan, Z., "Midilli-İstanbul Arasında Zeytinyağı Ticareti", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2006, C.25, S.40, s. 1-28.

Aynî Ali, *Kavânîn-i Al-i 'Osmân der-Mezâmin-i Defter-i Dîvân*, İstanbul 1280.

Başarı, Ö., "Diyarbakır Voyvodalığı Aklâmı Malikânecileri Örneğinde XVIII. Yüzyılda Yatırımcıların Kimlikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2011, Güz, 15, s. 39-61.

_____, "Diyarbakır Eyaleti Örneğinde XVIII. Yüzyıl Osmanlı Taşrasında Mukataalar Özelinde Üretim ve Ticaret", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2014, 29(1), s. 127-166.

Baykara, T., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1988.

Bilgin, A.-F. Bozkurt, "Bir Malî Gelir Kaynağı Olarak Vârissiz Ölenlerin Terekeleri ve Beytülmal Mukataaları", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20) 2010/2, s. 1-31.

Cezâr, Y., *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. yy.dan Tanzimata Mali Tarih)*, Alan Yayıncılık, İstanbul 1986.

- Cook, M.A., *Population Pressure in Rural Anatolia 1450-1600*, Londra 1972.
- Çizakça, M., “Osmanlı İmparatorluğunda İç Borçlanmanın Evrimi (XV. Yüzyıldan, XIX. Yüzyıla)”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 226-233.
- Darkot, B., “Midilli”, *İslam Ansiklopedisi (İ.A)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979, s. 282-284.
- Emecen, F., “Klasik Dönem Osmanlı Eyâlet Yönetiminde Ege Adaları”, *Türk Hâkimiyetinde Ege Adaları'nın Yönetimi*, SAEMK Yayınları, Ankara 2002.
- _____, “XV. ve XIX. Yüzyıllarda Ege Adaları'da Osmanlı İdari Teşkilatı”, *Ege Adaları'nın İdari, Malî ve Sosyal Yapısı*, SAEMK Yayınları, Ankara 2003.
- Emecen, F.-İ. Şahin, “Osmanlı Tasra Teskilatinin Kaynaklarından 957-958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri I”, *Belgeler*, C.XIX, S.23, TTK Yayınları, Ankara 1998, s. 53-121.
- Ergenç, Ö., *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.
- _____, “Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler”, *Belleten*, LII/203 (1988), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 667-683.
- Genç, M., “İltizam”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDV)*, C.22, Ankara 2000, s. 154-158.
- _____, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003.
- Gökbilgin, T., “Çingeneler”, *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 420-426.
- İnalçık, H., *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.
- Kiel, M., “Midilli” *Türk Diyanet Vakfı Yayınları (TDV)*, C.30, Ankara 2005, s. 11-14.
- Osmanlı Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2010.
- Özkaya, Y., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayânlık*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- Özvar, E., *Osmanlı Maliyesinde Malikane Uygulaması*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003.

- Sabırlı, T., “Vakfiyesi ve Muhasebe Kayıtları Işığında Atik Vâlide Vakfı”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII 1352'den Bugüne Şehir*, İstanbul, 2-4 Kasım 2012, s. 45-53.
- Sezen, T., *Osmanlı Yer Adları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2017.
- Şakiroğlu, M., “Cezâyir-i Bahr-ı Sefid”, *Türkiye Diyânet Vakfı Ansiklopedisi (TDV)*, C.VII, İstanbul 1993, s. 500-501.
- Tabakoğlu, A., “XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Bütçeleri”, *Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan'a Armağan, İFM*. 41/1-4, İstanbul 1985, s. 397-398.
- Taş, H., *XVII. yüzyılda Ankara*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.
- Ünal, A. A., “XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Cezayir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz, Ege Adaları) ya da Kapdan Paşa Eyaleti”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2002, 1.12, s. 251-261.
- Ünver, M., “Midilli Adası'nın Nüfusu (1830-1842)” *Güneydoğu-Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S.33, 2018, s. 43-77.
- Yücel, Y., *Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair kaynaklar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.